

Fra Carl Klitgaard:
”Blade af Vendsyssels Historie”

VII.

Folkemængden i det 17. Århundrede

Til sammenligning med nutiden og til bedømmelse af forholdene i det 17. århundredes midte kan det formentlig have sin interesse at se, hvor mange beboere, der omtrentlig var i de forskellige landsogne 1660. Den første talrække er et uddrag af Rentekammerlivets Meddelelser 1877; i tallene er ikke medregnet adelige og gejstlige personer, og for flere sognes vedkommende er de fattige heller ikke medtaget. Ifølge oplysninger, der haves fra 7 sogne, udgjorde de fattige 5% af befolkningen. Tallene giver derfor kun en tilnærmelses rigtig fremstilling af befolkningsforholdene. Folketallet for år 1890 er opgivet af Statistisk Bureau; da herredsinddelingen nu er anderledes end i 1660 er disse tal ikke opsummerede

	1660	1890
Sindal	286	1534
Mosbjerg	234	1092
Tolne	132	696
Elling	336	2110
Tversted	336	1378
Bindslev	348	1396
Uggerby	217	608
Råbjerg	241	1182
Bjergby	324	798
Mygdal	291	939
Tornby	206	834
Horne	163	1053
Asdal	118	698
Astrup	mangler	952

Horns Herred i alt 3332

	1660	1890
Ugilt	232	1582
Hørmested	291	1113
Lendum	275	962
Åsted	365	1338
Skærum	109	485
Gærum	125	626
Flade	368	2534
Vidstrup	109	382
Mårup	62	440
Skallerup	185	684
Vennebjerg	172	793
Jelstrup	285	633
Harritslev	98	362
Sct. Olaj	212	994
Sct. Hans	146	999
Rubjerg	66	475

Vennebjerg Herred i alt 3100

	1660	1890
Furreby	59	1287
Vrejlev	331	2568
Hæstrup	46	538
Rakkeby	173	645
Selvstrup	111	546
Vrå	168	1221
Em	58	350
Karup	81	225
Tårs	276	2833
Torslev	381	2264
Albæk	520	2268
Hørby	200	1325
Voldstrup	206	1667
Skæve	195	1319
Lyngby	94	345
Understed	160	697

Børglum Herred i alt 5219

	1660	1890
Hundslund	1169	6308
Serritslev	172	1130
Voer	336	1848
Vrensted	267	1275
Thise	250	1130
Jerslev	544	2750
Hellum	75	425
Hellevad	448	1260
Ørum	244	773
Stenum	104	421
Tolstrup	170	1210
Hallund	221	875
Ø. Brønderslev	304	1549
V. Brønderslev	165	2202

Jerslev Herred i alt 4269

	1660	1890
Åby	395	2457
Vadum	330	1686
Hvorup	137	835
Sundby	319	982
Horsens	245	1146
Sulsted	204	1219
Hammer	148	912
Hals	204	1952

	1660	1890
Ulsted	351	1205
V. Hassing	292	1611
Ø. Hassing	469	1275
Biersted	mangler	1509
Ajstrup	mangler	1546

Kjær Herred i alt 3074

	1660	1890
Jetsmark	258	2562
Saltum	416	1778
Hune	181	955
Ingstrup	272	1022
Hjermitslev	168	534
Alstrup	92	559
Gjøl	mangler	833

Hvetbo Herred i alt 13874

	1660	1890
Hauerslev	99	826
Vejstrup	151	758
Tranum	125	1528
Svenstrup	mangler	595
Brovst	mangler	2125
Torslev	136	1121
Aggersborg	210	772
Kettrup	139	877
Gøttrup	167	741
Kollerup	190	1005
Skræm	63	421
Lerup	58	326
Hjorddal	90	478
Øland	182	638

Ø. Han Herred i alt 1610

	1660	1890
Arup	125	427
Øsløs	mangler	724
Vesløs	95	391
Tømmerby	295	908
Lild	284	869
Vust	188	367
Thorup	259	668
Klim	232	1035

V. Han Herred i alt 1478

Fraregnet en krig mod Sverige (1675 – 79) der blev ført på svensk grund, forløb det 17. århundredes sidste del ret roligt, og efter at Enevælden var indført (1660), blev der truffet flere betydelige foranstaltninger til Rigets tarv, således udarbejdelsen af en ”Matrikel” (1661) hvorved skattebyrden blev fordelt efter jordens godhed (hartkornsskat), indførelsen af ens mål og vægt over hele riget, udgivelsen af Danske Lov (1698), hvorved retsplejen blev væsentlig forandret, afskaffelse af Lehn, oprettelse af Højesteret m.m.

For Vendsyssels vedkommende må vi nævne, at der den 21. juli 1698 blev etableret regelmæssigt postgang i denne landsdel, efter at en forordning herom var udgået den 25. december 1694; man forhastede sig ikke. 1684 blev de årlige provste- eller landemøder (gejstlige forsamlinger) flyttet fra Hjørring til Aalborg, hvilket meget skadede den førstnævnte by i dens næring og anseelse og 1693 lagde en ulykkelig ildebrand næsten hele denne by i aske. Først sent forvandt Hjørring dette knæk, og endnu 1768 var Hjørrings befolkning kun 148 familier med i alt 490 sjæle over 12 år. Byen bestod af 135 gårde, næsten alle af bindingsværk, klinede og med stråtag.

Af andre smånotitser om Vendsyssel i det 17. århundrede anføres:

Bønderne fra Vendsyssel solgte brænde, tørv og lyng i Aalborg; når fjorden om vinteren var tillagt, kørte de over isen med læssene, men erlagde da en lille afgift af hvert læs til bødlen i Aalborg, nemlig 1 skilling eller et lille stykke ved af hvert læs brænde, 3 tørv af hvert læs tørv og 1 eller 2 knipper lyng, når læsset bestod af dette. Det var en gammel regel, og bedstemanden (bødlen) havde ingen anden indtægt af sin landjurisdiktion, uden for så vidt han benyttedes til forretninger (halshugninger), så fik han betaling efter en fastsat og meget detaljeret takst. For eksempel: for et hoved at afhugge med sværd 10 Risdaler, med øre 8 Risdaler, for en at hænge 10 Risdaler, for at slå arme og ben i stykker på en og derefter lægge ham på stejle 14 Risdaler, for en at partere og lægge på stejle 12 Risdaler, for et brændemærke 4 Risdaler, for en hånd eller finger at afhugge 4 Risdaler, for hvert kneb med glødende tænger 2 Risdaler osv.

Taksten er dateret til 12. marts 1698 og findes aftrykt i ”Jyske Samlinger” II. R.4. bind.

I slutningen af det 17. århundrede nående sandflugten helt ind i Thise Sogn med sine kvælende arme. Ude fra klitterne, vest for Åsendrup i Vrensted Sogn, kom sandet flygende, først lagde det sig over Vrensted Mark og ødelagde mange tønder sædeland i dette sogn, og da så grøfter og lavninger vare blevne fyldte op, for sandet videre mod øst. Et tingsvidne af 1673 beretter om skadens størrelse i Thise sogn, og det synes deraf at fremgå, at halvparten af sognets areal var ødelagt af sand. En levning fra denne sandflugt findes endnu øst for Thise by, hvor der efter Røjkjærs angivelse skal træffes sammenføgne bakker af klitsand, som dog for længe siden er overgroede med grønsvær. Vi kunne ikke forlade det 17. århundrede uden med nogle ord at mindes den geniale vendsysselske bonde Peder Dyrskjøt, der i sine efterladte optegnelser giver os så mange og værdifulde bidrag til landsdelens historie i ældre tid.

Kan man end ikke tillægge alle hans oplysninger karakter af at være fuldt pålidelige i enhver henseende, så må det dog indrømmes, at han sad inde med en rent ud forbavsende rigdom og Kundskaber på forskellige områder.

Han var født den 10. april 1630 i Ågård i Ørum sogn, Jerslev Herred, hvor faderen den kendte Laras Dyrskjøt boede. I sin ungdom nød han en god undervisning, og 1645 kom han på skrivestuen i Aalborg, hos rådmand Rasmus Jensen Holst, swr var slotsskriver. Da Holst 2 år efter døde. Kom Peder Dyrskjøt til borgmester Find Nielsen Trelund i København.

Her fik han en benskade, som han ikke kunne få lægt igen, og han blev så svagelig, at han måtte forlade sin plads, og i foråret 1648 tog han atter hjem til Jylland. Bødlen i Aalborg, Mester Bendisk, kurerede ham, og han kom i tjeneste hos fru Ide Gøye på Vrejlev Kloster (efter Jens Juel til Lindebjerg) som håndskriver. 1650 fik han, så vel som de andre på gården, sprinkelsot (tyfus), og da han kom sig for den sygdom, var han blevet tunghør, hvorfor han tog sin afsked fra fru Gøye. Senere blev det dog bedre med hørelsen, og 1652 blev han underskriver hos fogden på Åstrup, hvor han forblev en snes år. Senere købte han Bidstrup ved Hjørring, m, måtte han atter sælge den, og han købte nu gården Knier i Jerslev sogn. Denne er i indeværende århundrede blevet nedlagt og udflyttet i tre små steder, der kaldtes Bolten. 1701 afstod han sin gård til sine sønner, Lars i Huult i Jerslev sogn. Han havde flere børn, bl.a. en søn, Steen der kort før faderens død druknede ved at køre over en Å. (Ryå)

Mest kendt er hans brevveksling med biskop Bircherod i Aalborg, hvoraf Nyerup, Niels Hancke og flere har gjort uddrag, som på forskellige steder er bragt til offentlighedens kundskab, men Peder

Dyrskjøt efterlod sig desuden mange håndskrifter, indeholdende Genealogi, historie m.m., hvoraf en del nu findes i Kongelige Bibliotek.

Han var et særsyn for sin tid, og han står endnu for vor tid som et lysende eksempel på, hvor vidt man – i henseende til kundskab – kan bringe det ved flid og udholdenhed, skønt forholdene på mange måder træder hindrende i vejen.